

Demokratiuppdraget som idé och praktik i undervisning för flerspråkiga på Komvux

Textunderlag av Karin Ingeson inför planeringsseminarium 220503

Huvudhandledare: Sangeeta Bagga-Gupta

Bihandledare: Rebecka Florin Sädbom

Inledning

Du är som fisken i vattnet, som... ja, ska upptäcka själva vattnet! Den metaforen har jag fått till mig när jag har försökt skissa på hur ett avhandlingsprojekt skulle kunna se ut inom Komvux, den verksamhet som jag sedan femton år arbetar i. Metaforen "som fisken i vattnet" har ju positiva konnotationer i bemärkelsen att man kan röra sig lätt, ha kännedom om, trivs i och tycker om. Dessa positiva konnotationer är mina styrkor som jag tar med mig in i arbetet, men jag läser också in en mer negativ tolkning av metaforen. Nämligen den att vattnet är så naturligt för fisken att den har svårt att överhuvudtaget känna vattnet, förstå det, jämföra eller analysera det. Det är risken med att forska i en verksamhet man känner väl. Men, fisken kan förstå vattnets betydelse för överlevnad; och i den förvissningen startar jag mitt försök att undersöka och analysera den verksamhet som jag sedan många år känner väl, men bara i egenskap av lärare.

Jag är kommundoktorand och kommer att genomföra min doktorandutbildning på halvtid då min tjänst delas mellan Vetlanda Kommun och forskarutbildningen vid HLK. Det finns stora vinster med att ha en fot kvar i skolan och låta den andra foten bryta ny mark inom akademien. Man får dubbla perspektiv på allt och det tror jag kan gynna mig i avhandlingsarbetet. Men halvtiden innebär också att det kommer att dra ut på tiden, att tidsramen för mitt arbete ligger på åtta år¹. Mycket kommer att hända i samhället och med den skolform jag studerar under dessa år, men jag får ta avstamp i det som är nu och möta det som kommer med öppet sinne.

1. Bakgrund/problemområde

I Sverige har vi en kostnadsfri utbildning för vuxna personer som saknar kunskaper inom olika områden som räknas till grundskoleutbildning och gymnasieutbildning. Individen har rätt till statligt finansierade studiebidrag och möjlighet att ta förmånliga studielån. Utbildningen kallas kommunal vuxenutbildning för vuxna (Komvux) och drivs i både kommunal och privat regi. Förutom det givna kunskapsuppdraget har Komvux även, liksom hela skolväsendet uppdraget att förmedla demokratiska värderingar och möjliggöra för eleven att bli en aktiv samhällsmedborgare. En stor andel elever inom den kommunala vuxenutbildningen har vuxit upp i och har erfarenheter av andra samhällsgemenskaper och statskick. I Skolverkets

¹ Den relativt långa tidsperioden borde kunna användas som en tillgång, men hur?

senaste tillgängliga statistik från 2020 är 95,1% av eleverna på komvux grundläggande kurser födda utanför Sverige och på de gymnasiala kurserna är motsvarande siffra 46,4%. Denna heterogena grupp komvuxelever med vitt skilda erfarenheter och behov har oftast det gemensamt att de läser kurser i det som kallas svenska som andraspråk. Precis som läroplanen slår fast ska även språkundervisningen i svenska som andraspråk genomsyras av det som i vardagligt tal kallas demokratiuppdraget, vilket innebär att undervisningen ska bidra till att eleven kan ”ta aktiv del i samhälls- och arbetslivet” (Skolverket, 2012).

I läroplanen för vuxenutbildningen står följande:

Vuxenutbildningen ska förmedla sådana kunskaper som utgör den gemensamma referensramen i samhället och som utgår från de grundläggande demokratiska värderingarna och de mänskliga rättigheterna. [...] Den ska främja elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. (Lvux 12, 2017, s. 5)

Hur detta ”förmedla och förankra” går till i praktiken är ofta upp till varje lärare i skolväsendet och framför allt inom vuxenutbildningen där samarbete utanför de ofta standardiserade kursuppläggen är mer sällsynta (Andersson, Colliander, Nyström, 2020).

Under senare år har Komvux hamnat mer i fokus i den politiska debatten. I aktuella statliga utredningar om Komvux som överlämnats till regeringen de senaste åren (Komvuxutredningen, 2018; KLIVA-utredningen, 2020) understryks att utbildningen för den enskilda individen bör vara mer än ett arbetsmarknadsqualificerande program (SOU 2020:66; SOU 2018:71) och det föreslås förändringar² och förtydliganden av den kommunala vuxenutbildningens roll och utformning. Komvux uppdrag har alltmer färgats av arbetsmarknadsfokus och samhällsekonomiskt uppdrag, enligt Fejes, Muhrman och Nyström (2020). De menar att ”marknadiseringen” av vuxenutbildningen har bidragit till ett större ekonomiskt fokus och en mindre betoning på ”medborgarskapet”.

Slutsatsen kan dras att den medborgarskapande dimensionen av undervisningen på Komvux bättre behöver förstås. I kurser i svenska som andraspråk blir den undervisningen extra intressant, eftersom ämnet svenska som andraspråk på Komvux innebär en sällning där endast elever som inte har svenska som modersmål och därmed oftast erfarenheter av andra samhällsgemenskaper utgör undervisningsgruppen. På Komvux finns ”svenska för invandrare” som är nybörjarkurser i svenska för den som är över 20 år och saknar kunskaper i svenska språket. Därefter finns kurserna i svenska som andraspråk på grundläggande och gymnasial nivå.

Skolämnet ”svenska som andraspråk” är omdiskuterat i grundskolan och gymnasieskolan och allt sedan det infördes 1995 har det varit ifrågasatt av många t.ex. elever, vårdnadshavare och skolledare, och ämnet har ständigt varit utsatt för utredningar. Det kan finnas olika perspektiv på varför undervisningen har ett annat namn än skolämnet ”svenska” och huruvida det ska

² KLIVA-utredningens förslag syftar i stort till högre kvalitet på sfi-utbildningen utifrån lärares kompetens och de integrationspolitiska mål som staten satt upp (men även organisatoriska förändringsförslag). Komvux-utredningens förslag rör även den kompetenshöjande åtgärder, med specialiserad lärarutbildning, större tydlighet av Komvux uppdrag och betydelse för integration och samhällsutveckling.

vara två olika skolämnen³, målet är detsamma, men vägarna dit, didaktiken, är olika. På samma sätt antas andraspråkseleverna behöva andra texter, annat stoff på sin väg mot att erövra språket och outtalat, men troligt även i sitt medborgarskapande. Skolverkets översyn av svenskämnen är den senaste i raden av försök från staten att bringa reda i vad som är bästa sättet att organisera svenskundervisning för flerspråkiga elever som har svenska som andraspråk (Henke, 2021). Men faktum kvarstår att man gör en distinktion mellan vi och dem.

Sverige har alltså en utbildning för vuxna som ska förmedla vissa värden och utrusta för aktivt medborgarskap. Detta ska ske inom ramen för de kurser de vuxna eleverna studerar. Utbildningen är marknadsutsatt och det övergripande syftet går mer emot att lösa kompetensförsörjning för arbetsmarknaden. I ämnet svenska som andraspråk på komvux studerar elever som kommit till Sverige från andra delar av världen och i styrdokumentet finns mer eller mindre outtalade målsättningar vad utbildningen ska bidra till utifrån ideologiska bilder av vad man behöver för att vara en del av samhällsgemenskapen. I den här kontexten som lärare ska undervisa finns det mycket som är otydligt och det saknas kunskap om demokratiuppdraget i stort, uppdraget i svenska som andraspråkskontexten, lärarnas förståelse, undervisningens praktik och elevernas förståelse och lärande. Mitt intresse för området grundar sig i min erfarenhet som lärare på komvux olika kurser i svenska och svenska som andraspråk, men även de erfarenheter jag gjort hittills under min doktorandutbildning.⁴ Jag har ännu inte tagit beslut om avhandlingen ska utformas som en monografi eller som en sammanläggningsavhandling.

3. Syfte

Syftet med avhandlingen är att skapa kunskap om hur Komvux uppdrag att förmedla och förankra demokratiska värderingar, samt skapa aktiva samhällsmedborgare kan förstås och hur det tar sig uttryck i undervisningen i ämnen som svenska som andraspråk⁵.

4. Studiens tänkta design

4.1. Frågeställning

Att formulera frågeställningar i början av ett arbete som ska pågå i många år är dömt att misslyckas om målet är att frågorna ska förbli intakta. Risken är att frågorna blir en allt för trång fålla och skymmer blicken i studier och analyser. "You can't specify the questions you're going to ask when you move into a community; you don't know how to ask them yet" (Agar 2008:120). Istället bör följande frågeställningar ses om en kompassriktning, en vision om vad som skulle kunna uppnås inom ramen för arbetet.

³ Sägas bör här även att fler "svenskämnen" finns i den svenska skolan: svenska för döva.

⁴ Här syftas på den "pilot-dag" som jag genomförde på en Komvuxskola i södra Sverige då jag provade på att göra etnografiska fältstudier, vilket gav mig många insikter om mig själv och metodens möjligheter. Men även har de doktorandkurser som jag hittills studerat "Forskningsdesign II", "Kvalitativa metoder i kunskaps- och förändringsprocesser" och "Utbildningsvetenskap" bidragit till de vägval jag har gjort hittills i mitt arbete.

⁵ Och eventuellt andra ämnen på Komvux.

- På vilka sätt kan man förstå den medborgarskapande intentionen i styrdokumentet för kurserna i Svenska som andraspråk på Komvux?⁶
- Hur tar sig uppdraget att förmedla och förankra värderingar, samt skapa aktiva medborgare sig uttryck i undervisningspraktiken i kurser som svenska som andraspråk på Komvux grundläggande kurser och gymnasiekurser?
- Vilka möjligheter och begränsningar finns i undervisningen i svenska som andraspråk utifrån det medborgarskapande uppdraget för lärare och elever?

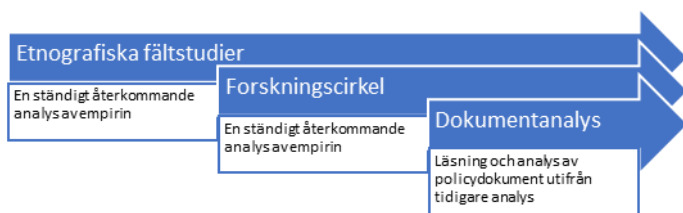
4.2. Metod

Vilka är då de mest relevanta metoderna för att söka svar på de här frågorna? Vilken typ av kunskap är det som eftersöks? Ur ett epistemologiskt perspektiv så är den kunskap som söks en förståelse för de styrdokument som finns och de mekanismer (kulturella, ideologiska och politiska) som ligger bakom de skrivningar som finns. Kunskap söks om hur dessa skrivningar uppfattas och förverkligas i klassrummet både hos mottagarna (eleverna) och förmedlarna (lärarna). Planen är att göra studien “nerifrån” och upp med två parallella metodologiska ingångar, etnografi och den deltagarbaserade aktionsforskningsmetoden (DAF) forskningscirkel, alltså från kunskap om undervisningen och förståelsen för det som händer där till policy sedd i ljuset av undervisningen. Denna lite omvända design syftar till att inte påverkas allt för mycket av styrdokumentens formuleringar och föreställningar i början, utan som forskare ha en vidare blick. Utifrån nexusanalysens (mer om den senare) metodologi är det dessutom omöjligt att redan från början identifiera “crucial actors, deras “historical bodies” “interaction orders” och “discourses in place”. Därför behöver studien starta i fältstudier med en ständigt pågående analysprocess. Den etnografiska ingången används för att vara nära praktiken och studera vad som sker i undervisningssituationen. Eftersom elevgruppen består av mer eller mindre marginaliserade individer som i många fall vuxit upp i ett annat skolsystem, där andra normer råder än i traditionell svensk undervisning och då språkförbistringar i undervisningssituationen skulle kunna vara ett hinder för datainsamling är det extra viktigt att elevernas röst, tankar och åsikter fångas upp på ett kompletterande vis. Detta för att undvika miss- tolkningar eller missa värdefull information om förståelsen och lärandet. Denna parallella bot- tom up-process är att bedriva den deltagarbaserade aktionsforskningsmetoden forskningscir- kel med personer som är målgrupp för undervisningen i svenska som andraspråk.⁷ Det tredje benet är analys av de policydokument som formulerar uppdraget till lärarna.

⁶ Ev. Kommer andra kurser även kunna komma ifråga.

⁷ I nuläget finns ingen plan för att förstärka lärarnas röst och förståelse för uppdraget, men det är inte otänk- bart att den kompletteringen kommer att behövas.

Figur 1: Tydliggörande hur studiens tre olika delstudier startas i olika faser av projektet⁸

1. Etnografiska fältstudier av praktiken: Komvux i kommunal regi – i undervisning i kurser som svenska som andraspråk (Vilka bilder förmedlas i undervisningen om det svenska samhället, den aktiva medborgaren? Hur förmedlas de?) Kontakt tas med rektorer i några⁹ olika kommuner i södra Sverige som har Komvux i kommunal regi. Planen är sedan att använda ca tre dagar var och en av de tre olika kommuner som väljs ut. Fältanteckningar, bilder och videoinspelningar utgör data.¹⁰
2. Forskningscirkel: I denna fas startas minst en forskningscirkel utanför skoltid med personer som läser svenska som andraspråk på grundläggande nivå eller gymnasienivå, där det gemensamma ämnet är “Vad är en aktiv samhällsmedborgare?” Forskningscirkelns grundläggande idé är att det är deltagarna själva och deras intresse för frågan som driver samtalen och nyfikenheten framåt och tar ut riktningen. Vad vill man veta? Hur vill man veta det? Erbjudande om att delta i forskningscirkel går ut till alla deltagare från en av grupperna i fas 1. Motivet för metoden forskningscirkel är låta mänskorna som i fas 1 blir betraktade att få en egen röst. Det hjälper mig som forskare att komma ur min lärarroll, min roll som svenskfödd kvinna, tillhörande majoritetssamhället och kunna se på mitt material med andra ögon och lära mig av de som faktiskt har svaren. Forskningscirkel är en väl beprövad metod inom Deltagarbaserad aktionsforskning och utifrån hur den bl.a. beskrivs av Härnsten (1991) och Persson (2016). Data utgörs av mötesanteckningar.
3. Analys av policydokument: I denna fas identifieras och analyseras bl.a. läroplanstext och ämnesplanstext, deras formuleringar och vilka föreställningar som förmedlas. Vad ligger till grund för nuvarande skrivningar? Hur kan man förstå uppdraget som

⁸ Här är den långa tiden antingen ett problem för mig – mycket hinner förändras på åtta år, eller en tillgång. Jag behöver få hjälp att tänka kring hur den relativt långa tidsperioden kan vara en tillgång i mitt projekt.

⁹ I nuläget tänker jag mig att erbjudande om deltagande i studien initialt går ut till fem kommuner och att sedan tre väljs ut för att få ett så bra urval som möjligt. 1. Identifiera kommuner som kan komma ifråga, 2. Göra ett urval utifrån uppsatta kriterier, 3. Skicka ut förfrågningar 4. Ev. komplettera med fler förfrågningar vid nekade svar 5. Välja ut de tre kommuner där studien ska genomföras utifrån uppsatta kriterier.

¹⁰ När det gäller etnografi och etnografisk ansats är jag mycket ödmjuk inför att min kunskap är relativt låg. Jag ämnar läsa kurser och fördjupa mig i metodologin genom läsning och doktorandkurser innan jag genomför studien

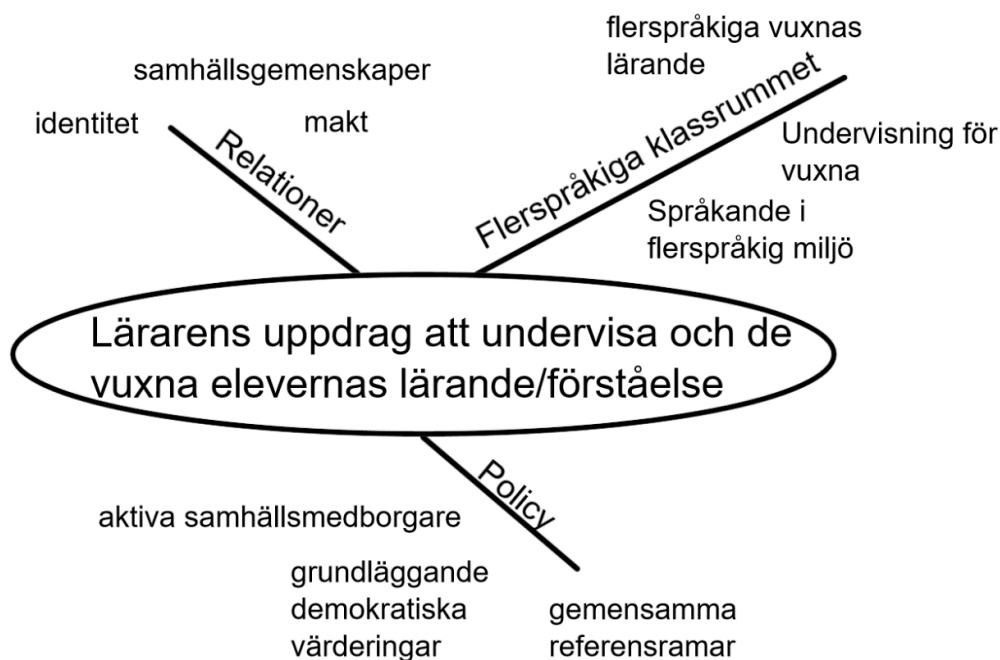
svenska som andraspråkslärare? Som flerspråkig elev? Eventuellt görs en jämförelse med skrivningar i andra länders motsvarande dokument, och hur det historiskt har sett ut i ämnet svenska som andraspråk på Komvux.

4. En analys görs av empirisk data från fältstudier, forskningscirklar och dokumentanalys för att identifiera dagens ”vad” och ”hur” men även för att identifiera hinder och möjligheter i relation till styrdokument och forskningscirkel.

De olika delstudierna kräver både tillåtelse och stor medvetenhet om etiska dilemman som kan uppstå. Men eftersom studien bara rör vuxna personer borde det inte vara några problem att få tillåtelse att genomföra delstudierna vid en etikprövning. De etiska dilemman som skulle kunna uppstå är elever och lärares upplevelse. Detta måste motverkas med relationsbygge, att jag som forskare ”förtjänar” min plats i rummet och blir accepterad utifrån tydliga villkor. När det gäller forskningscirkeln är även där tydlighet och förtroendefullt relationsbygge nycklar till ett gott resultat (Andersson 2006).

4.3. Centrala begrepp

I figur 2 redovisas några av de centrala begrepp som identifierats som viktiga fenomen att studera för att bringa klarhet i en ganska komplex verklighet. Begreppen delas här upp i tre undergrupper: Policy, det flerspråkiga klassrummet och relationer.

Figur 2: Centrala begrepp

5. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

Genom våra antaganden om vår omvärld, hur den fungerar och vilka samband som finns tolkar vi och agerar därefter. Det gäller i högsta grad även doktorander. Därför är det viktigt att redan nu försöka redogöra för dessa antaganden, eller teoretiska ingångar som kan identifieras. Den planerade studien kommer att röra sig i och mellan komplexa fält där olika teoretiska förklaringsmodeller och kombinationer av dem kommer att vara nödvändiga för att kunna förstå den komplexa verksamhet som ska undersökas. Det är omöjligt att vid denna tidiga punkt i arbetet helt redogöra för alla, men nedan följer ett försök att försöka ringa in en startposition. Tre olika avhandlingar har identifierats som tillsammans, men också på olika sätt utgör en inspiration och bas för teoretiska och metodologiska ingångar: *One-school-for-all As Practice. A Nexus Analysis of Everyday Digitalization Practices* (Lars Almén, 2021), *Svenska för invandrarskap: Språk, kategorisering och identitet inom utbildningsformen Svenska för invandrare*. (Jenny Rosén, 2013) och *”Den andre” i lärarutbildningen. En studie om den rasifierade svenska studentens villkor i globaliseringens tid* (Zahra Bayati, 2014).

5.1. Teoretiska ingångar: Sociokulturellt perspektiv och SWaSP

5.1.1. Kunskap, lärande och språkande

Precis som de ovan nämnda tre avhandlingarna har detta projekt sin utgångspunkt i ett socialkonstruktivistiskt perspektiv på lärande, och framför allt Vygotskijs syn på lärande och utveckling så som det beskrivs av Säljö (2015, s.95ff), nämligen att ”människan är en biologisk, social, kulturell och historisk varelse” och att dessa delar samspelar och har betydelse för människans utveckling och lärande. Utvecklingen är till stora delar påverkad av de (sociala) miljöer och samhällen människan har verkat och verkar i, och de resurser hen omges av. Individens lärande sker i samspel med andra människor så människans agerande för att skapa förståelse är centralt. Säljö (2015) lyfter fram Vygotskijs metaforiska användning av termen ”redskap”, som människan utvecklar för att hantera världen, som viktig. Vilket den också är för dessa studier. Redskapen, förståelsen och språket, gör det möjligt att kommunicera och jämföra och utveckla sina uppfattningar genom att lära av varandra i socialt samspel. Dessa redskap (fysiska, mentala och språkliga) blir objekt som till viss del är möjliga att studera.

Kommunikation är centralt både för lärande och förståelse av lärande. Ofta används ”språk” som etikett för det redskap människan använder, men ordet ”språk” riskerar att bli alltför snävt och ge fel fokus då begreppet ofta begränsas till uppdelningen mellan språkliga varietéer som svenska, tyska eller kinesiska. I kommande studie och analys kommer ett vidare innehåll i redskapet ”språk” att behövas. Bagga-Gupta (2018, 2021) lyfter ”språkande” som en mer nyanserad term då den inte är statisk utan utökar innebörden till att omfatta ett meningskapande mellan människor med hjälp av kommunikativa (verbala och ickeverbala) meningsbärare. Den engelska översättningen ”languaging” beskrivs på följande sätt: ”Languaging” kan förstås ”as the dynamic and social use of different linguistic features for creating and negotiating meaning” (Gynne & Bagga-Gupta, 2015:510).

Detta sociokulturella, performativa perspektiv på kunskap och lärande som något ickestatiskt, inte objektivt sant eller falskt utan något som blir till och får sin sanning utifrån ett visst

perspektiv, en viss kontext är alltså den valda utgångspunkten och meningsskapandet eller språkandet är en avgörande del i förverkligandet av utveckling, lärandet. Ambitionen är precis som när det gäller uttrycket "språkande" att ha en "performativ blick" på det som studeras, att ingenting bara "är" utan att alla delar i en kommunikationssituation är valda eller skapade. Identiteter är inte fasta utan skapas och förhandlas, diskurser likaså (Bagga-Gupta 2020, s. 51). Denna "performativa blick" för med sig krav på vilka begrepp som används och påverkar hur projektet utvecklar sig. Den performativa blicken blir så ett redskap som underlättar att få syn på vad som faktiskt händer.

5.1.2. Identitet och makt

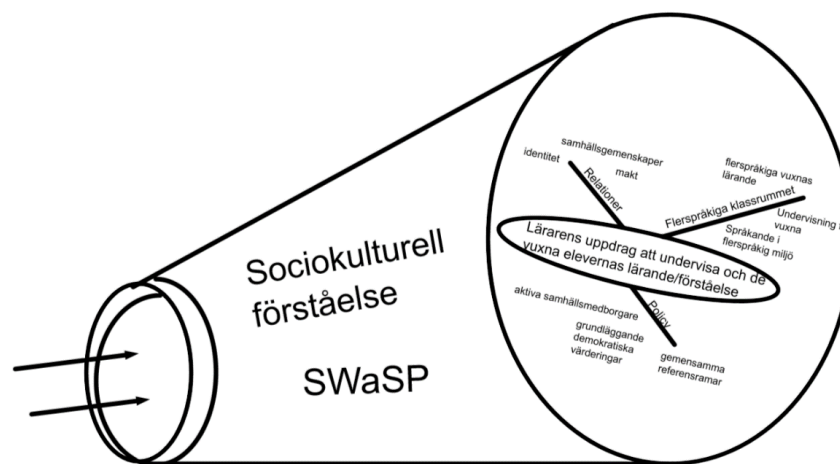
Didaktiken ses här som förverkligandet av det pedagogiska uppdraget en institution, eller mer konkret, en lärare har fått. Didaktikens centrala frågor är *vad? hur?* men också *varför?* Alla dessa tre frågor är mycket viktiga i studiens alla faser. Men förutom *vad, hur* och *varför* är *vem*-frågan oerhört central. I det didaktiska valet av "vad" som ska ingå i undervisningen finns det en tydlig värderingspåverkan. "När verksamheter eller lärare väljer innehåll (*vad*-frågan) så innebär detta också att man praktiskt taget, över huvudet på deltagarna bestämmer *vad* som är värt att veta och *vad* man håller för sant" (Larsson 2020:237). Föreställningar som finns om "vem" är det som leder till ett visst urval. Målgruppen för undervisningen i svenska som andraspråk är per definition mångkulturell i den bemärkelsen att gruppen består av personer som sammantaget har erfarenheter av många olika kulturer och styrelseskick. Den föreställning som finns av elevgruppen och deras förståelse är avgörande för undervisningens didaktik.

För att förstå identitetsskapandet på Sfi, nybörjarkursen i svenska som andraspråk, genomförde Rosén och Bagga-Gupta (2013) en analys av hur skrivningarna i styrdokumentet för skolformen sfi (svenska för invandrare) har förändrats under åren där de kunde se att synen på eleven i språkundervisningen som "den andre", den som kommit till Sverige någon annanstans ifrån har förändrats i takt med samhällsutvecklingen från arbetskraftsinriktad språkundervisning, via en pluralistisk och mer omsorgsbetonad språkundervisning ett språkfokus med bristperspektiv, till det nutida marknadsinriktade perspektivet (2013). Man kan nog anta att samma förändring gäller även undervisningen i svenska som andraspråk som tar vid efter sista sfi-kursen. I studier av klassrumsinteraktionen på Sfi kunde de se att svenska är det dominerande språket i undervisningen, vilket skapar ett skevt maktförhållande mellan den vuxna person som behärskar språket och den vuxna person som inte gör det (Rosén, 2013). I undervisningen kunde Rosén även se hur elever och lärare positionerade sig och definierade sin och andras identitet utifrån olika namngivna språk: "linguistic identity position" som "intersect with national belonging" (2013, s. 133); men hon kunde även se hur eleverna positionerade sig utifrån identitet genom att påpeka gemenskap och gränser inom gruppen. Rosén menar att det är viktigt att ha perspektivet intersektionalitet vid fältstudier i det flerspråkiga klassrummet. I sina studier kunde hon även se hur läroplanens mål att förmedla "svenska" värderingar skapade ett "vi och de" som har tydliga spår av kolonialt arv. För att få syn på strukturer och föreställningar som lätt tas för självklara i Sverige både på styrdokumentnivå och av lärare i klassrummet krävs att forskaren kan inta en unik position och betrakta fenomenen utifrån. Bagga-Gupta och Weckström (2020) kallar den för "Den tredje positionen". Att kunna upptäcka och se ett fenomen, inte som deltagare eller ledare utan verkligen utifrån är en konst

som kan vara svår att behärska, men en start är att göra sig medveten om positionen i datainsamling och analys.

Utifrån de tre tidigare nämnda avhandlingarna är postkolonialt perspektiv och southern perspectives viktiga perspektiv för att kunna få syn på avgörande delar i undervisningen och policydokumenten. Det teoretiska ramverket SWaSP - Second wave of southern perspective (Bagga-Gupta 2018, 2021) ger här ett viktigt förhållningssätt då SWaSP inte bara hjälper till att synliggöra det som kan tas för självklart utan även styr blicken mot användningen av språk och formandet av identitet, samt hjälper till att skapa den ovan nämnda “tredje positionen”.

För att förtydliga de olika ingångarna i arbetet illustreras de med en figurserie¹¹:

Figur 3: Teoretiska ingångar

5.2. Verktyg för analys - policy och empiri

5.2.1. Policyanalys

Oräkneliga texter har skrivits om vad demokrati egentligen är och kan vara, vad som ska rymmas i demokratibegreppet och därmed också vad som ska ingå i det som lite svepande kallas “skolans demokratiuppdrag”. Detta uppdrag består av många delar som alla var för sig skulle kunna utgöra en egen avhandling. Men om det diffusa begreppet “skolans demokratiuppdrag” bryts ner kan det sägas bestå av moral- eller värderingsundervisning, skoldemokrati och elevinflytande (Cooper, 2019)¹². Fokus i föreliggande studie ligger på moral- och värderingsundervisningen på grund av dess vaghet både utifrån vad, varför och för vilka? Demokratiundervisningens mål är att skapa/fostra medborgare. Hur detta medborgarmål ser ut är beroende av den tid och politisk kontext som den formuleras i, vilket gör definitionen flyktig och föränderlig. Medborgarskap har traditionellt definierats som relation mellan individ och stat, men det finns även sociala och kulturella aspekter som lyfts fram på senare år (Olsson & Dahlstedt, 2014). Biestas (2006) uppdelning av skolans medborgarskapande uppdrag med en

¹¹ Noteras bör att SWaSP är en samlad beteckning för ett kluster av teoretiska ingångar bla. Sociokulturell teori, southern thinking, dekolonial teori.

¹² Hennes forskning bygger på analys av grundskolans och gymnasieskolans styrdokument.

kvalificerande, en subjektifierande och en socialiserande dimension kanske provas för att förtydliga uppdragets olika sidor.

Relationen mellan utbildning och medborgarskap är en gren inom utbildningsvetenskaplig forskning där både den "vertikala" relationen stat/medborgare men även den horisontella, medborgare emellan, har studerats för grund- och gymnasieskolan. Den vidare synen på medborgarskap(-ande) kan då definieras mer som ett verb, något som görs och skapas mellan människor. Olsson & Dahlstedt (2014) har genom diskursanalys kunnat redogöra för den syn på "medborgaren" och "skapandet av medborgare" som formulerades i styrdokumentet för grundskolan i början av 2000-talet. Deras fokus är en kombination av horisontellt och vertikalt med fokus på "görandet". Utifrån Faucaults (2008) tankar om "styrning och subjektskapande" har de gjort en diskursanalys av styrdokumentens skrivningar om vad en medborgare är och på vilka sätt skolan skall bidra till medborgarskapande. Den ena styrlinjen som beskrivs innebär ett fokus på att skolan ska skapa "den samtalande och kännande medborgaren" som genom deliberativa samtal och reflektion lär känna sig själv och samhället. Den andra linjen är "den entreprenöriella och viljande medborgaren" som bidrar till ekonomisk tillväxt och drar sitt strå till stacken. Olsson & Dahlstedts analys av grundskolans styrdokument inspirerar till en fördjupning i styrdokumentet i en vuxenutbildningskontext. När det gäller forskning kring medborgarskapande i vuxenutbildningen (Komvux och folkhögskolor) är det främst Andreas Fejes, som genomfört och lett olika studier. De perspektiv som främst undersökts och som beskrivs i boken *Medborgarskap och utbildning för vuxna* (Fejes, Dahlstedt, Olsson & Sandberg, 2018) är det historiska perspektivet på medborgarskapandet i vuxenutbildningen, hur organiseringen av utbildningen påverkar medborgarskapandet och hur föreställningar om normalitet, utanför-/innanförskap manifesteras i vuxenutbildningen.

David Sundberg konstaterar i sin bok *Svenska Läroplaner* (2021) att forskningsfältet "läroplansteori" kan sägas utgå från flera olika teorier som har sin utgångspunkt i Vad måste alla lära sig? Vilka är vi? Hur ska denna skolning gå till och i vilket syfte? Han konstaterar att läroplanens formuleringar inte är en "teknisk" fråga utan snarare en spegelbild av de värderingar och synsätt som råder i ett samhälle under en viss tid. Läroplansteori är inte den huvudsakliga ingången i studien, men bör nämnas och övervägas för att sätta styrdokumentet i en kontext då analys av policydokument kommer att göras i studien. Men det finns även andra ingångar i analys av dokument som rör policy som ter sig användbara.

Bacchi (2009) presenterar nämligen en annan ingång i läsning och analys av policydokument som inte bara formuleringar som beskriver en utopi utan som ett avslöjande av vilka motiv och vilka föreställningar som döljer sig bakom formuleringarna. Hennes mest omtalade titel "What's the problem represented to be" (WPR)(2009) talar för sig själv och sätter nödvändigt fokus på det som finns bakom det uttryckta. Vad är det för problem som ska lösas med formuleringar i policy? Denna ingång i analysen av styrdokumentens skrivningar är viktig för att komma förbi förgivet-taganden och föreställningar och fördomar som ligger till grund för skrivningar och tolkningar. Bacchis problemfokus i kombination med Bonnacina-Pughs (2012) analysmetoder för hur man kan komma åt policy utifrån hur den skrivs, uppfattas och praktiseras kommer eventuellt vara de angreppssätt som behövs för att komma bakom och

6. Avslutning

Så, kommer projektet att kunna bidra med ny kunskap inom de fält jag rör mig? Ja, det tror jag utifrån att den medborgarskapande dimensionen i kurserna i svenska som andraspråk på Komvux inte har varit i fokus på detta sätt tidigare¹³. Men det sägs med en stor ödmjukhet inför hur generaliserbart resultatet kommer att vara.

Doing science and implementing scientific findings are so difficult in education because humans in school are embedded in complex and changing networks of social interaction. The participants in those networks have variable power to affect each other from day to day and the ordinary events of life (a sick child, a messy divorce, a passionate love affair, migraine headaches[...]) all affect doing science in school settings by limiting the generalizability of educational research findings. (Berliner 2002)

Men att det är komplicerat får inte vara en ursäkt till att inte försöka. Med en gedigen teoretisk ingång i den sociokulturella teoribildningen och med SWaSP-blicken klar, med nexusanalysens och policyanalysens redskap, med tre olika kompletterande metodologiska ansatser hoppas jag kunna skapa större förståelse för det som sker i demokratiundervisningen i svenska som andraspråk på Komvux.

¹³ För att ringa in vad som egentligen är intressant i studien använder jag psykologins klassiska distinktion (som även återfinns inom andra discipliner), nämligen distinktionen mellan “figur” och “bakgrund”. Här finns ett val att göra om vad som egentligen ska vara figur och vad som är bakgrund i arbetet. Det kan låta ganska fundamentalt att avgöra i ett inledande skede, men troligtvis kommer det att utkristalliseras under resans gång. Det ena alternativet är att själva Komvuxundervisningen, uppdraget i sig är själva figuren som ska studeras, medan de föreställningarna som påverkar undervisningen värderingarna, ideologin, kontexten utgör bakgrunden. Det andra alternativet på fokus är att det är föreställningarna och värderingarna som ligger till grund för undervisningen som är det intressanta, alltså den figur som ska undersökas, medan scenen, kontexten där detta förkroppsligas blir bakgrunden. Tills vidare får dessa alternativ ligga kvar sida vid sida som två möjliga perspektiv att se på resultaten utifrån och välkomnar ett samtal kring detta.

Källor:

- Agar. (2001). *The professional Stranger. An informal Introduction to ethnography*. (2 uppl.) Emerald group.
- Ahn, Abrandt Dalgren & Holmqvist. (2020). Lärandedeorier för vuxna. I: Fejes, Muhrman, Nyström (2020). *Om vuxenutbildning och vuxnas studier*. Studentlitteratur.
- Almén (2021). *One-school-for-all As Practice: A Nexus analysis of Everyday Digitalization Practicies*. [Doktorsavhandling. School of Education and communication, Jönköping University].
- Andersson. (2006). Man har ju tystnadsplikt. Om forskningsetiska frågor i en forskningscirkel. I: B. Wingård (Red.). *Livslång nyfikenhet. En vänbok till Gunilla Härnsten* (s. 16-34). Stockholm: LHS Förlag.
- Andersson, Colliander, Nyström. (2020). Lärare för vuxna I: Fejes, Muhrman, Nyström (2020): *Om vuxnas studier. En grundbok*. Studentlitteratur.
- Bacchi. (2009). *Analysing policy. Whats the problem represented to be?*. Pearson Education.
- Bagga-Gupta (2018). Going beyond 'single grand stories' in the Language and Educational Sciences. A turn towards alternatives. Special issue: "Language Across Disciplines". *Aligarh Journal of Linguistics*. 8, s.127-147.
- Bagga-Gupta & Messina Dahlberg. (2018). Meaning-making or heterogeneity in the areas of language and identity? The case of translanguaging and nyanlända (newly-arrived) across time and space. *International Journal of Multilingualism* 28:1.
- Bagga-Gupta, S. (2021). Vocabularies we live by in the Language and Educational Sciences. I: Severo, Makoni, Abdelhay & Kaiper (Red.) *Language and Higher Education in the Global South: Emerging technological, ideological and theoretical approaches*. New York: Routledge.
- Bagga-Gupta & Weckström. (2020). *Om 3:e positioner i demokratiska kontexter. En-utbildning-för-alla, kultur-för-alla och ett samhälle-för-alla*. Research report 2020:11 School of education and communication, Jönköping university.
- Bayati. (2014). *"Den Andre" i lärarutbildningen. En studie om den rasifierade svenska studentens villkor i globaliseringens tid*. [Doktorsavhandling. Göteborgs universitet].
- Biesta. (2006). *Bortom lärandet: Demokratisk utbildning för en mänsklig framtid*. Studentlitteratur.
- Berliner. (2002). Comment. Educational Research: The Hardest Science. I *"Educational Researcher*. 31:8. s. 18-20.
- Bonnacina-Pugh. (2012). "Researching practiced language policies: insights from conversation analysis." *Language policy* 11:213-234.
- Cooper. (2019). *Skolan som demokratiprojekt. En poststrukturell diskursanalys av demokratiuppdrag och lärarsubjekt*. Doktorsavhandling. Karlstads universitet.
- Dahlstedt M, Olsson, M. (2014). Medborgarskapande för ett nytt millennium Utbildning och medborgarfostran i 2000-talets Sverige I: *Utbildning & Demokrati* 2014, vol 23, nr 2, 7–25.
- Foucault, Michel. (2008). *Diskursernas kamp*. Symposion.

- Fejes, Dahlstedt, Ohlsson & Sandberg (2018). *Medborgarskap och utbildning för vuxna*. Studentlitteratur Göteborgs universitet 2020: *Medborgar- och demokratifostran för vuxna nyanlända migranter* <https://www.gu.se/forskning/medborgar-och-demokratifostran-for-vuxna-nyan-landa-migranter>) [Hämtad: 2021-01-21]
- Henke. (2021). Svenska och Sva på väg att slås ihop: Ökad press på lärarna”. I: *Skolvärlden* 2021-12- 03 (Hämtad 220419) <https://skolvarlden.se/artiklar/svenska-och-sva-pa-vag-att-slas-ihop-okad-press-pa-lararna>
- Härnsten. (1992). *Forskningscirkeln: Pedagogiska perspektiv*. Stockholm. LO.
- Jarvis, Holford, Griffin. (1998). *The theory and practice of learning*. Routledge Falmer.
- Larsson. (2020). ”Didaktik för vuxnas studier” I: Fejes, Muhrman, Nyström (2020) *Om vuxenutbildningen och vuxnas studier*. Studentlitteratur.
- Larsson. S (2006). *Didaktik för vuxna - tankelinjer i internationell litteratur. Vetenskapsrådets rapportserie 2006:12*. Vetenskapsrådet.
- Larsson. (2013). *Vuxendidaktik*. Natur och kultur
- Olson, & Dahlstedt. (2014). Medborgarskapande för ett nytt millennium: utbildning och medborgarfostran i 2000-talets Sverige. *Utbildning och Demokrati*, 23(2), 7–25. <https://doi.org/10.48059/uod.v23i2.1015>
- Persson. (2008). *Forskningscirklar - en vägledning*. Malmö stad.
- Persson. (2016). Mötet mellan kunskapsformer: forskningscirkeln och den skolnära forskningen. I: Anderberg (red.) 2016 *Skolnära forskningsmetoder*. Studentlitteratur.
- Rosén. (2013) “Rethinking identity in adult language learning classrooms” I: Bagga-Gupta, Hansen, Feilberg (2017) *Identity revisited and reimagined. Empirical and theoretical contributions on embodied communication across time and space*. Springer.
- Rosén & Bagga-Gupta. (2013). Shifting identity positions in the development of language education for immigrants: an analysis of discourses associated with ‘Swedish for immigrants’. *Language, Culture and Curriculum* 26:1 s. 68-88.
- Scollon & Scollon. (2004) *Nexus analysis. Discourse and the emerging Internet*. Routledge.
- Skolverket (2021) *Så använder du kursplanerna inom kommunal vuxenutbildning*. <https://www.skolverket.se/publikationsserier/kommentarmaterial/2021/sa-anvander-du-kursplanerna-inom-kommunal-vuxenutbildning> [hämtad: 220424]
- SFS 2010:800. *Skollag*. Utbildningsdepartementet. Stockholm.
- Skolverket (2012): Ämnesplan för svenska som andraspråk Stockholm <https://www.skolverket.se/undervisning/vuxenutbildningen/komvux-gymnasial/laroplan-for-vux-och-amnesplaner-for-komvux-gymnasial/amne?url=1530314731%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DSVA%26tos%3Dvuxgy&sv.url=12.b173ee8160557dd0b8100d#anchor2>) [Hämtad: 210127]
- Skolverket (2020): <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokB&vform=32&run=1> [hämtad: 220424]

SOU 2020:66 ”KLIVA-utredningen” *Samverkande krafter – för stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk*. Utbildningsdepartementet.

SOU 2018:7 ”Komvuxutredningen” *En andra och en annan chans – ett komvux i tiden*. Utbildningsdepartementet.

Sundberg. (2021). *Svenska Läroplaner. Läroplansteori för de pedagogiska professionerna*. Studentlitteratur.

Säljö. (2015). *Lärande. En introduktion till perspektiv och metaforer*. Gleerups.